

жіння це не відсутність випробувань, а здатність йти до «своїєї ясної зірки» через будь-які терни.

Джерела та література

1. Русова С. Ф. Мої спомини. Київ: Україна-Віта, 1996. 208 с.
2. Коваленко Є. Софія Русова: педагог-просвітитель, державний діяч, вчений. *Рідна школа*. 2000. № 8. С. 35–38.
3. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: монографія. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 260 с.
4. Русова С. Ф. Дошкільне виховання. Катеринослав, 1918. 164 с.

Зайцев Максим

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МІСЦЕ СВЯТОСЛАВА КАРАВАНСЬКОГО В ПАНТЕОНІ УКРАЇНСЬКОЇ ОДЕСИ

Ключові слова: просопографія, урбаністична антропология, історична пам'ять, особистість в історії, пантеон героїв.

Key words: prosopography, urban anthropology, historical memory, personality in history, the pantheon of heroes.

Декілька днів тому були роковини від початку повномасштабного московського вторгнення в Україну. Ця дата стала гірким свідченням невивчених помилок, але водночас зголосила про неочікувану й неймовірну міць українського народу. Так і зараз, після чотирьох років несамовитого спротиву, він стоїть й надалі. Невід'ємною ж складовою цієї боротьби стали пошуки. У такому контексті – пошуки своєї ідентичності у вимірах міста й персоналій. Хоча дискусії щодо цього питання вирували вже давно, але власне війна актуалізує їх найвідчутніше.

Одеса упродовж багатьох років, та навіть століть, залишалася чудовим середовищем для існування й розмноження великої кількості мітів. Так само й згадані у назві слова «пантеон» й «українська», нажаль, будуть подібними мітотворчими засобами, хоча й так необхідними нині [5; 7]. Такі моменти цілком виходять із багатогранності великого портового міста, а ще й із особливостей його взаємозв'язку з країною та людиною. Враховуючи це, автор пропонує висвітлити значення пана Караванського для Одеси, як вельми непересічної особистості.

Святослав Йосипович Караванський народився в Одесі 1920 р. та був наймолодшою дитиною у сім'ї викладача й інженера Йосипа Григоровича Караванського, у буремні роки революції він перебував на службі в самостійної української держави. Ріс пан Святослав у доволі складні роки, але для нього вони були пронизані його найбільшим щастям – українською мовою, саме через це він у 1940 р. і був вимушений стати на військову службу, це було важливою вимогою для подальшого вступу на іншу спеціальність, філологічну [2; 3; 4]. Саме так,

перебуваючи на службі, він і зустрів німецько-нацистське вторгнення, одним із перших. Після того як його підрозділ розбили, він опинився у ворожому тилу й почав рухатися додому в Одесу, по дорозі він потрапив у полон, але за допомогою деяких махінацій упродовж декількох місяців він все ж повернувся до батьків [1; 2; 3]. В окупованій румунськими силами Одесі він продовжував бачити звірства війни, але відсутність більшовицької влади для нього стала ковтоком свіжого повітря. У цей час він вступив на бажану спеціальність, хоча й недовчився, та відкрив власну книгарню. Так у 1942 р., через свого батька, Святослав Йосипович знайомиться з представниками та пізніше стає до лав Південної похідної групи ОУН(б), разом із якими проводив активну пропагандистську діяльність за вільну й самостійну Україну. Але з початком 1944 р. йому довелося з деякими побратимами ретируватися до Румунії, де вони пройшли швидкий вишкіл у розвідшколі. Через декілька днів після перекидання на територію підконтрольну більшовиками був затриманий, а у 1945 р. засуджений до 25 років позбавлення волі, хоча й був звільнений у 1960 р., проте вже з 1965 р. його покарання було відновлене [1; 2; 3; 4]. Пов'язане це з його вельми продуктивною роботою щодо захисту української мови, що була розцінена як антирадянська діяльність. У цей невеликий проміжок часу він зміг знайти своє кохання – Ніну Строкату, що стала справжнім партнером по духу, бо сповідувала ті ж ідеї, а також міцною брамою, тому що захищала його без страху. Наприкінці 1970 рр. подружжя було позбавлене радянського громадянства й через це емігрували до США, де так само несамоовито боронили Україну до кінця [6].

Цей шлях, пронизаний постійною боротьбою та неприйняттям, у багатьох значеннях є непересічним. Караванський був особистістю, що ще у дитячому віці побачила народження більшовицької імперії і далі вже у літньому віці пережила її. Персона, яка у Одесі, змогла відшукати всю Україну.

Джерела та література

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України, ф. 5, спр. 67771, арк. 21–34.
2. Караванський С. Лист до Героя пера – Марії Матіос. Листи, статті, інтерв'ю і таке інше. Львів: БаК, 2013. 220 с.
3. Караванський С. Сутичка з тайфуном. Збірка поезій. Нью-Йорк: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1980. 188 с.
4. Чорновіл В. Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців»). Париж: Перша українська друкарня у Франції, 1967. 335 с.
5. Додонов Р. Національний пантеон героїв як складова історико-культурної спадщини України. *Українознавство*. 2024. № 1(90). С. 74–88. Київ: Науково-дослідний інститут українознавства.
6. Музичко О. Південноукраїнський ареал розвитку українського націоналізму (перша половина ХХ ст.). *Український націоналізм: історія та ідеї: Науковий збірник*. 2014. № 2. URL: <https://dontsov-nic.com.ua/pivdennoukrajinskyj-areal-rozvytku-ukrajinskoho-natsionalizmu-persha-polovyna-hh-st/> (дата звернення: 28.02.2026).

7. Рибаченко В. Пантеон національних героїв як складова соборної держави. *Соборність України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 19 січ. 2023. Київ–Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2023. С. 93–102.

Бривко Микола

Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили»

«НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ» В УЯВІ СЛІДЧИХ НКВС (НА ПРИКЛАДІ ДУРДУКІВСЬКОГО В.)

*Ключові слова: націоналістична діяльність, НКВС, Дурдуківський В., репресії.
Keywords: nationalist activity, NKVD, Durdukivskyi V., repressions.*

Одним із поширених звинувачень репресованих слідчими НКВС, у добу «Великого терору», була так звана «націоналістична» діяльність, пропаганда чи погляди, які здебільшого не мали доказової бази, та ґрунтувалися на «уяві» власне слідчих, на національності і навіть мові звинуваченого, що підтверджують матеріали різних архівно-кримінальних справ.

Показовим у цьому сенсі є постать відомого українського педагога Володимира Дурдуківського, першого директора Першої української гімназії імені Шевченка у місті Києві, доля якого випробовувала на міць силу духу та відданість українській справі. І хоча його життєвий шлях, наукові праці доволі добре вивчені, прикладом цього є стаття В. Даниленка [1], проте і сьогодні існують окремі питання, які потребують дослідження, зокрема, й ті аспекти його так званих «націоналістичних думок» крізь призму допитів 1938 рр. в уявленні слідчих НКВС.

Не можна не зазначити, що багато науковців під час вивчення життєдіяльності Володимира Дурдуківського, насамперед, ґрунтуються на його так званій «націоналістичній діяльності» в ході вивчення процесу «СВУ» 1929–1930 рр., та мало хто детально розглядає архівно-кримінальну справу 1937–1938 рр., яка попри свій незначний обсяг, ще раз підтверджує не тільки фальсифікацію звинувачень із боку НКВС, а й «фантазії» слідчих, щодо «націоналістичних поглядів» Дурдуківського, які багато в чому спираються саме на матеріали процесу «СВУ».

У зазначеному контексті вагоме значення мають, так звані, «Тюремні записки Володимира Дурдуківського», що вміщені у його справі та хронологічно датовані 4, 9 та 10 січня 1938 р., і вперше були оприлюднені у книзі «Репресовані педагоги України: жертви політичного терору» [2] В. Марочко та Г. Хіллігом у 2003 р., та в подальшому увійшли до книги «Праці Володимира Дурдуківського у фондах Педагогічного музею України (до 150 річчя від дня народження)» у 2024 р. [3].

Однак, аналізуючи ці записки, ми бачимо майже повну синхронність у їх написанні зі свідченнями заарештованого. Саме 4 та 10 січня 1938 р. відбулися допити Володимира Дурдуківського, які зберіглися у його справі, та мають друкований вигляд.